

وقتی قران ایرانی بی ثبات شد

۱۱ آذر ۱۳۹۳ ساعت ۱۷:۱۰

یکی از اقدامات مفید امیرکبیر تاسیس ضربخانه در تهران بود. پیش از ایجاد کارخانه ضرب اسکه‌های ایران به‌طور جداگانه و مستقل، نقود مورد احتیاج خود را از پول (کوچکترین واحد نقد) تا قران سکه می‌زدند و به این ترتیب سکه‌های گوناگونی که عیار و وزن آنها با یکدیگر متفاوت بود، در ایران رواج داشت.

یکی از مشکلات عدم تمرکز در ضرب سکه، اعتبار سکه‌ها بود که تنها در شهر محل ضرب اعتبار داشت همچنین نبود یک معیار مشخص برای ارزش سکه با توجه به وزن، جنس و عیار آن بود که وضعیت اقتصادی و داد و ستد را با مشکل مواجه می‌کرد. پس از دوره سه ساله امیرکبیر ایجاد یک مرکز ضرب سکه با جدیت بیشتری دنبال شد. سفارش ماشین‌آلات مخصوص ضرب سکه و استخدام مستشار در این راستا صورت گرفت. اوایل سلطنت ناصرالدین شاه وزن رسمی قران ایران ۲۸ نخود بود که یک‌ششم مثقال و از نقره خالص بود یعنی عیار آن ۹۵ درصد بود از این جهت از پول‌های مرغوب به شمار می‌رفت و مقدار زیادی از آن را به هند می‌بَرَدند. دولت اندکی از این مقدار رسمی کاست و در نتیجه ثبات وزن رسمی پول متزلزل شد و در شهرها نیز حکام برای منفعت خود باز این ثبات را متزلزل‌تر و اندازه وزن را کمتر کردند. این وضعیت نابسامان موجب شد اقداماتی برای ثبات وزن، اندازه و ارزش سکه به طور یکسان در تمام نقاط کشور صورت گیرد. «امیرنظام گروسی» سفیر ایران در پاریس سال ۱۲۸۳ ق. مامور شد یک دستگاه ماشین ضرب سکه خریداری کند و به ایران بفرستد. ماشین‌آلات مزبور به علت نبودن وسایل حمل و نقل سالها در بندرانزلی در انبار کالا باقی ماند و سرانجام با رسیدن ماشین‌آلات در سال ۱۲۹۴ ق. کارخانه ضرب سکه و قالبگیری تهران در محل کارخانه ریسمان‌ریسی به ریاست میرزا علی خان امین‌الملک و به مباشرت موسیو پخن (پشان) Pechan (اطریشی - آلمانی) دایر شد. در واقع، پشان (پخن) برای اصلاح وضع ضربخانه استخدام شد. او می‌خواست مسکوکات را اعم از طلا و نقره و مس به سیستم اعشاری سکه زند و نظم و حسابی به‌وجود آورد. ولی دولت زیر بار نرفت و پشان به کشور خود مراجعت کرد. بالاخره حکومت ایران، با استفاده از ماشین‌هایی که پشان دایر کرده بود، ضربخانه را به امین‌السلطان اجاره داد، به این ترتیب دوره مدیریت امین‌الملک نیز به پایان رسید. چون محمدابراهیم امین‌السلطان رئیس ضربخانه بود، سکه‌های جدید نقره به «قران امین‌السلطان» معروف شد. البته آنها را «ریال چرخ» نیز می‌خواندند. امین‌السلطان محمدحسن را به عنوان دستیار انتخاب کرد و سپس امور آنجا را مستقلاً به او سپرد و اداره امور ضربخانه از سال ۱۳۰۰ هجری به حاجی محمدحسن اصفهانی واگذار شد و وی با عنوان «امین دارالضرب» اداره ضربخانه را به‌عهده گرفت و با خریداری نقره از تجار واردکننده، سکه‌های یکنواخت ۵۰ دیناری (یک شاهی) و صد دیناری (دو شاهی) و ۵۰۰ دیناری (ده شاهی) و هزار دیناری (قران) از نقره در کارخانه جدید ضرب شد و

همین زمان ضرابخانه‌های ولایات تعطیل شد و ضرب سکه انحصارا در مرکز صورت می‌گرفت. برای اداره دارالضرب پسرعمه امین‌الضرب یعنی حاج محمد مشهور به امین‌التجار به سمت معیری انتخاب شد. او عملاً رئیس دارالضرب بود. اما در ۱۳۰۲ق. بر اثر کارشکنی آقا باقر نصرالسلطنه از ضرابخانه اخراج شد. به هر ترتیب ضرابخانه تا سال ۱۳۱۰ در اختیار امین‌الضرب بود در این سال با تحریک جمعی از رجال مخالف امین‌السلطان چون کامران میرزا وی از کار برکنار شد و نصرالسلطنه که پیش از این مخالف امین‌التجار بود اینک به جای امین‌الضرب نشست. ریاست وی چندان طول نکشید و بار دیگر امین‌الضرب بر سر کار آمد.

این بار قراردادی غیررسمی برای تقسیم منافع ضرابخانه میان او، شاه و امین‌السلطان منعقد شد و دست او برای رواج پول کم‌ارزش بازتر شد. غلامعلی خان امین همایون نیز در اواخر دوره ناصرالدین شاه در اداره ضرابخانه با امین‌الضرب مشارکت ورزید. امین‌الدوله که حالا صدراعظم ایران شده بود به بهانه‌های مختلف سعی کرد امین‌الضرب را که هواخواه امین‌السلطان از مخالفان جدی امین‌الدوله بود از کار برکنار کند. رقابت سیاسی امین‌الدوله با خاندان امین‌السلطان‌ها تاثیر مستقیم و جدی در امور ضرابخانه داشت و ضرابخانه تحت تاثیر چنین جوی عمل می‌کرد. با روی کار آمدن مظفرالدین شاه و امین‌الدوله (صدراعظم)، به بهانه رواج فراوان پول‌های سیاه و مسی کم‌ارزش محاکمه امین‌الضرب پیشنهاد شد. به هر ترتیب جلسه‌ای با حضور کسانی چون امین‌الدوله و اعتمادالسلطنه تشکیل شد. در آغاز امین‌الضرب پیشنهاد کاهش ارزش پول را مطرح کرد و قرار شد یک دکه صرافی برپا کند و هر روز ۵۰ تومان پول سیاه از مردم بخرد. این امر به نتیجه‌ای نرسید.

سرانجام پس از بگومگوهای فراوان قرار شد مبلغ ۷۶۵ هزار تومان به دولت جریمه بپردازد و دیگر در امور ضرابخانه دخالت نکند. پس از برکناری امین‌الضرب امور ضرابخانه به عهده صنیع‌الدوله قرار گرفت. ظاهراً او نتوانست کاری از پیش ببرد و بار دیگر در ۱۳۱۵ق. امین‌الضرب را به ریاست آن برگماشتند. به هر ترتیب پس از تاسیس بانک شاهنشاهی ایران به وسیله اتباع انگلیس، اداره و نظارت ضرابخانه به بانک مزبور واگذار شد و چون انحصار چاپ و نشر اسکناس نیز در انحصار آن بانک قرار گرفت، جریان پول به‌طور کلی، اعم از سکه و اسکناس، به اختیار بانک درآمد و این حالت تا انقلاب مشروطیت ایران باقی بود.

منبع: جام جم

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۸۸۵۲/شبات-می-ایرانی-قران-وقتیه/>